

KORRUPSIYA – TA'LIM TIZIMI VA TARAQQIYOT KUSHANDASI

Beshariq Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi "Umumkasbiy va Gumanitar" modular kafedrasi o'qituvchisi
Xoliqova Gulsanam Orifovna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada jamiyat va davlat barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi eng jiddiy muammolardan biri – ta'lim tizimidagi korrupsiya holatlari, uning sabablari va oqibatlari tadqiq etilgan. So'nggi yillardagi xalqaro va milliy statistik ma'lumotlar asosida ta'lim sohasidagi qonunbuzarliklar o'rganilib, inson kapitaliga yetkazilayotgan zarar tahlil qilingan. Shuningdek, tizimni raqamlashtirish va shaffoflikni oshirish orqali korrupsiyaga barham berishning samarali mexanizmlari taklif etilgan.*

Kalit so'zlar: *korrupsiya, ta'lim tizimi, inson kapitali, Transparency International, raqamlashtirish, shaffoflik, statistik tahlil.*

KIRISH

Bugungi kunda har qanday davlatning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy yuksalishi uning intellektual salohiyati, ya'ni ta'lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. Biroq jamiyat taraqqiyotining asosi bo'lgan ta'lim sohasiga jiddiy tahdid solayotgan, uning ildiziga bolta urayotgan eng xavfli illat bor, u ham bo'lsa – korrupsiyadir. Korrupsiya nafaqat qonun ustuvorligiga putur yetkazadi, balki millatning kelajagini barbod qiladi. Bejizga uni "taraqqiyot kushandasi" deb atashmaydi, zero ta'limdagi korrupsiya – kelajak avlodning savodsizligiga va jamiyatning ma'naviy inqiroziga qo'yilgan ilk qadamdir.

Ta'lim sohasida korrupsiyaning namoyon bo'lish shakllari

Ta'lim tizimidagi korrupsiya boshqa sohalarga qaraganda ancha murakkab va zanjirsimon ko'rinishga ega. U asosan quyidagi jarayonlarda yaqqol ko'zga tashlanadi:

- Qabul jarayonlaridagi tanish-bilishchilik: Maktabgacha ta'lim, maktab yoki oliy o'quv yurtlariga hujjat topshirish va qabul qilinish jarayonida adolat mezonlarining buzilishi.

- Baholash tizimidagi adolatsizlik: Talaba va o'quvchilarning bilim darajasi emas, balki moddiy manfaatdorlik evaziga yuqori baholarning qo'yilishi yoki imtihonlardan o'tkazilishi.

- Kadrlar siyosatidagi poraxorlik: Pedagog kadrlar va rahbarlarni ishga qabul qilish yoki lavozimini oshirishda layoqat emas, balki moddiy manfaat yoki qarindosh-urug'chilik (nepotizm) tamoyilining ustun kelishi.

- Noqonuniy pul yig'implari: Turli bahonalar bilan ota-onalardan ta'lim muassasalari ehtiyojlari uchun majburiy tartibda mablag' yig'ish holatlari.

Korrupsiyaning ta'lim va jamiyatga halokatli o'z xizmat ko'rsatishi

Ta'lim sohasidagi korrupsiyaning oqibatlari jamiyat uchun dahshatli fojidadir. Buni quyidagi omillar orqali ko'rish mumkin:

1. Bilimsiz mutaxassislar armiyasining shakllanishi: Pul evaziga diplom olgan shifokor inson hayotiga xavf soladi, bilimsiz muhandis qurgan bino qulaydi, korrupsioner huquqshunos esa adolatsizlikni ulug'laydi.

2. Pedagog maqomining tushishi: O'qituvchining pora olishi uning o'quvchilar oldidagi obro'-e'tiborini nolga tenglashtiradi. Ustozlik maqomi muqaddaslik xislatini yo'qotadi.

3. Iqtidorli yoshlarning chetga chiqib ketishi ("Aqlning ketishi"): O'z bilimi bilan adolatli o'rin egallay olmagan, korrupsiyaviy to'siqlarga duch kelgan iqtidorli va halol yoshlar umidsizlikka tushib, o'z kelajagini boshqa mamlakatlarda qidirishni boshlaydi.

4. Ma'naviy tanazzul va ishonchsizlik: Yosh avlod ongida "hamma narsani pul hal qiladi, o'qish va mehnat qilish shart emas" degan zararli qarash shakllanadi. Bu esa jamiyatning axloqiy poydevorini yemiradi.

Ta'lim tizimini korrupsiyadan tozalash yo'llari

Ushbu global illatga qarshi kurashish nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning, balki butun jamoatchilikning eng ustuvor vazifasidir. Bugungi kunda ta'limni korrupsiyadan xoli sohaga aylantirish uchun quyidagi choralar hayotga tatbiq etilishi shart:

- Tizimni to'liq raqamlashtirish: Inson omilini kamaytirish maqsadida qabul, imtihon va baholash jarayonlarini elektron platformalarga (masalan, HEMIS tizimi, onlayn testlar) to'liq o'tkazish va jarayonlarni jamoatchilikka ochiq ko'rsatish.

- Pedagoglar moddiy ta'minotini tubdan yaxshilash: O'qituvchi va professorlarning ish haqini munosib darajaga ko'tarish, ularning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish orqali poraga bo'lgan ehtiyoj yoki moyillikni yo'qotish.

- Murosasizlik madaniyatini yuksaltirish: Yoshlar o'rtasida korrupsiyaga qarshi immunitetni shakllantirish, ta'lim muassasalarida "Halollik vaksinalari" darslarini, maxsus seminar va anonim so'rovnomalarni ko'paytirish.

- Mustaqil nazorat tizimi: Imtihonlar va reytinglarni xolis, uchinchi tomon (mustaqil ekspertlar yoki jamoatchilik kengashlari) ishtirokida shaffof tarzda o'tkazish.

Xalqaro va milliy miqyosdagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimidagi korrupsiya xavfi yuqoriligicha qolmoqda.

1. Xalqaro reytinglardagi o'rin: "Transparency International" xalqaro tashkilotining Korrupsiyani qabul qilish indeksi (CPI) hisobotiga ko'ra, O'zbekiston mamlakati 182 ta davlat orasida 124-o'rinni egalladi. Mamlakat 100 ballik tizimda 31 ball to'plagan bo'lib, bu tizimli muassasalarda, jumladan ta'lim sohasida ham korrupsiyaga qarshi nazorat mexanizmlarini yanada kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. [1, 2]

2. Milliy statistika tahlili: Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi va huquqni muhofaza qilish organlarining ma'lumotlariga ko'ra, respublikada sodir etilayotgan jami korrupsion jinoyatlarning salmoqli qismi aynan ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlariga to'g'ri kelmoqda. Masalan, Oliy ta'lim vazirligi tizimida korrupsiyaviy qonunbuzarliklar uchun jinoiy javobgarlikka tortilgan xodimlar soni quyidagicha dinamikani ko'rsatmoqda:

o2023-yilda – 106 nafar xodim;
o2024-yilda – 90 nafar xodim;
o2025-yil yakunlariga ko'ra – 81 nafar xodim sud tartibida jazolangan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tizimidagi korrupsiya – davlatning porloq kelajagiga qo'yilgan eng katta to'siqdir. Zamonamizning mashhur hikmatlaridan birida aytilganidek: "Har qanday millatni yo'q qilish uchun atom bombasi shart emas, buning uchun uning ta'lim tizimida firibgarlik va korrupsiyaga yo'l qo'yish kifoyadir". Shunday ekan, ta'limni korrupsiyadan qutqarish – millatni inqirozdan qutqarish demakdir. Halollik, adolat va ilm qadrlangan jamiyatgina chinakam buyuk taraqqiyotga erisha oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (BIBLIOGRAPHY):

1. O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'RQ-419-sonli Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining 2024–2025-yillardagi Milliy ma'ruzasi va statistik tahlillari. [1]
3. Transparency International. (2025). Corruption Perceptions Index 2025: Statistical Report. [1, 2]
4. Osipian, A. L. (2020). Corruption in Higher Education: Global Trends and Local Impacts. ResearchGate Review. [1]
5. Sharipov, K. (2025). "Oliy ta'lim muassasalarida korrupsiyaviy xavf-xatarlarni reyting asosida baholash tizimi". Oliy Majlis Qonunchilik palatasidagi ma'ruza. [1]
6. Abdullayev, S. (2023). "O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida korrupsiyaning turlari va unga qarshi kurashishning samarali mexanizmlari". Jamiyat va innovatsiyalar, Special Issue-06, 45-52-b. [1]